

ՆՈՐ ՎԱՎԵՐԱԳՐԵՐ ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱՐՈՎՅԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Ե. ՇԱՀԱԶԻԶ

ԻՄ ԳՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԷՍՏՈՆԱՑԻ ԴՈԿՏՈՐ ՊԱՌԻԼ ԱՐԻՍՏԵԻ ՀԵՏ ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱՐՈՎՅԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

1949 թվին ես ստացա Տարտուի համալսարանի ֆիլոլոգիական գիտությունների դոկտոր, Ուգրո-Ֆինլանդների ամբիոնի վարիչ Պաուլ Արիստեի հետևյալ նամակը ինձ հասնող Արովյանի մասին.

1.

Տարտու, Յակոբսոնի, 8-1,
13 փետրվարի 1949 թ.

ԱՐԳՈՄԵՄԱՐ ԸՆԿԵՐ Ե. ՇԱՀԱԶԻԶ,

Ես կարդացի «Մատենագրության տարեգրության» մեջ, որ Դուք հրատարակել էք «Արովյանի արխիվը»: Արովյանը ապրել է մեր քաղաքում և եղել է մեր համալսարանում էստոնացի բանաստեղծների և ուրիշ գրողների հետ միասին, ինչպես՝ Fr. R. Fählmann (=Faelmann), Fr. R. Kreutzwald.

Որովհետև այստեղ, էստոնական շրջաններում, հայերեն չեն խոսում, մենք չենք կարող օգտվել Ձեր աշխատանքից, այդ պատճառով էլ ես Ձեզ կխնդրեի, որ Դուք գրեիք ինձ համառոտաբար, թե կա՞ արդյոք Արովյանի արխիվում մի որևիցե բան էստոնացի գործիչների մասին:

Ֆիլոլոգիական գիտությունների դոկտոր,
Ուգրո-Ֆինլանդների ամբիոնի վարիչ՝

ՊԱՌԻԼ ԱՐԻՍՏԵ

Պատասխանելով նրա այդ նամակին, ես գրեցի, որ Արովյանի ինձ հայտնի թղթերի մեջ չկա տեղեկություն էստոնացի գործիչների մասին, և խնդրեցի, որ նա, իբրև համալսարանին մոտ կանգնած մարդ, իմանա, թե արդյոք համալսարանի արխիվում մնացե՞լ է մի որևիցե վավերաթուղթ Արովյանի

մասին, և եթե գտնվի այդպիսին, նեղություն քաշի հաղորդել ինձ, թե ի՞նչ թուղթ է և ինչի՞ մասին:

2.

Տարտու, 2 ապրիլի 1949 թ.

ԱՐԳՈՄԵՄԱՐ ԸՆԿԵՐ Ե. ՇԱՀԱԶԻԶ,

Շնորհակալ եմ Ձեր նամակի համար: Սրա հետ միասին ուղարկում եմ Ձեզ Տարտուի «Էդասի» թերթը, որի մեջ գետեղված է մի հոդված՝ Տարտուի էՍՍՌ Պետական կենտրոնական արխիվում եղած Արովյանին վերաբերյալ նոր տվյալների մասին:

Եթե այդ տվյալները Ձեզ համար հետաքրքրական կլինեն, գրեցեք Արիսի վերատեսուչ ընկեր Միլլերին հետևյալ հասցեով՝ էՍՍՌ, Տարտու, Պետական կենտրոնական դիվան, փողոց Ի Լիիլի, Դ. 1:

Խորին հարգանքով՝

ՊԱՌԻԼ ԱՐԻՍՏԵ

Պատասխանեցինք՝ Վինչպես որ Դուք մեր լեզուն չեք հասկանում, նույնպես և մենք Ձերը չենք հասկանում, ուստի և չկարողացանք Ձեր ուղարկած թերթը կարդալ: Եթե Ձեզ համար նեղություն չի լինիլ, խնդրում եմ գրեք Պետական արխիվում նոր հայտնաբերված տվյալների խորագրերը:

3

Տարտու, Յակոբսոնի, 8-1,

30 մայիսի 1949 թ.

ԱՐԳՈՄԵՄԱՐ ԸՆԿԵՐ Ե. ՇԱՀԱԶԻԶ,

Ձեր նամակը վաղուց է, որ ստացել եմ, բայց այնքան զանազան աշխատանքներ ու-

նեի, որ շեմ կարողացել դեռ պատասխանել:
Մեր Կենտրոնական արխիվում հետևյալ նյութերը կան.

1. Խաչատուր Աբովյանի հատուկ իրեն վերաբերյալ գործը, իբրև մեր համալսարանի ազատ ունկնդիր, որից երևում է, թե նա ի՞նչ և ո՞ր առարկաներն է լսել, ի՞նչպիսի առաջադիմություն և ի՞նչ միջոցներով:

2. Գործ Պարրոտի գիտարշավին վերաբերյալ:

3. Մի քանի նկատումներ համալսարանի մատենագրական գրքերում:

Մի լրագրական հոդված, որ ես ուղարկեցի Ձեզ, խոսում է հենց այդ վավերագրերի մասին: Արխիվում ինձ ասացին, որ պատրաստում են հրատարակության համար բոլոր այդ վավերագրերը:

Համալսարանի մատենադարանում ես պատահմամբ գտա հյուրերի (ոչ ընթերցողների) գրքում, որ դիակոնոս Աբովյանը եղել է այդտեղ 1835 թվի հոկտեմբերի 5-ին: Այդ հոկտեմբերին էլ մուծված են այլ անձերի (անունները)՝ Ժոզեֆ Օրբելի, Լեկոմտ Կուշելևի Բեզբորոտկո: Հավանական է, որ այդ երեքն էլ միաժամանակ են եղել:

Խորին հարգանքով՝

ՊԱՌՈՒ ԱՐԻՍՏԵ

Ծանոթություն.— Խաչատուր Աբովյանը հայտնի է եղել Դորպատում «Դիակոնոս» անունով, որ նշանակում է սարկավագ: Ժոզեֆ՝ հայերեն Հովսեփ: Հովսեփ Օրբելին մեզ լավ ծանոթ Հովսեփ Օրբելու պապն է եղել, որ Աբովյանի Դորպատում եղած ժամանակ ուսանող է եղել համալսարանում, բայց չավարտած, վերադարձել է Թիֆլիս և ձեռնագրվել քահանա ու կարգվել ներսիսյան դպրոցի տեսուչ:

«Լեկոմտ» նշանակում է «կոմս»: Կոմս Կուշելևի Բեզբորոտկոն ռուս հայտնի իշխանական ազգանուն է:

4.

Տարում, 14 օգոստոսի 1949 թ.

ՄԵԾԱՐԳՈ ԸՆԿԵՐ Ե. ՇԱՀԱԶԻԶ,

Ուղարկում եմ Ձեզ էստոնական «Էդասի» թերթի մի համարը, որի մեջ Ձեր գրող Պ. Զորջյանը գրել է Աբովյանի մասին: Նա, այսինքն ընկեր Պ. Զորջյանը, Տարտուումն է, ուր ծանոթանում է այն տեղերին ու այն ժամանակվա հանդամանքներին, երբ Աբովյանը ապրել է Տարտուում:

Խորին հարգանքով՝

ՊԱՌՈՒ ԱՐԻՍՏԵ

